

iz isusovačkih riznica u Hrvatskoj, Jelene Ivoš o liturgijskoj odjeći te Nele Tarbuk o crkvenom namještaju.

Zbornik je popraćen kazalima imena i mjesta te brojnim ilustracijama. Sve je to prezentirano u tvrdom uvezu, s dobrim papirom i omotom s likom sv. Ignacija Loyolskog, ali nije naznačeno čiji je rad.

Sve u svemu englesko govorno područje dobilo je izvrsno djelo za proučavanje novije hrvatske povijesti vezane uz isusovce te o hrvatskim isusovcima koji su djelovali izvan svoje domovine.

Jure Krišto

Franjo MARIĆ, *Ljetopis katoličke župe Žepče: 1879. - 1999.*, Hrvatski klub Žepče - Zagreb i Rimokatolički župni ured Žepče, Žepče 2000., 739 str.

Ljetopis katoličke župe Žepče je četvrta knjiga profesora Franje Marića od 1996. u kojima se daje pregled povijesnih događaja i statističkih demografskih podataka o Hrvatima u Bosni i Hercegovini.¹ Knjiga je svojevrsna kronika događaja u župi Žepče, u BiH tiskana prigodom 120. obljetnice utemeljenja župe. Pisana je na temelju župne kronike, župnih oglasa, matica i drugih arhivskih vrela i dokumenata sačuvanih u pismohrani Župnoga arhiva. Događaji se predstavljaju kronološkim slijedom župnikovanja fra Jakoba Marića 1879. - 1887; fra Mihovila Kopića 1887. - 1888.; fra Stjepana Momčinovića 1888. - 1894.; fra Mihovila Kopića 1894. - 1898.; fra Blaža Pordušića 1898. - 1903.; fra Joze Divića 1903. - 1908.; Danijela Franje Duića 1908. - 1920.; Ivana Gojsilovića 1920. - 1934.; Franje Bauera 1934. - 1935.; Danijela Pušića 1935. - 1942.; Stjepana Lukića 1942. - 1945.; Flore Čulinovića-Čuline 1945. - 1982.; Josipa Mikića 1982. - 1997.; Ante Ćosića 1997. - . Predgovor knjizi napisao je kardinal Vinko Puljić. Nakon uvodnoga dijela i pregleda Žepačkog dekanata Marić daje povijesni osvrt na prošlost žepačke župe od 1623. do 1878. godine uglavnom na temelju biskupskih izvješća iz 1637., 1649., 1673., 1743., 1768. itd. *Ljetopis* je višestruko zanimljiv. On je istodobno pokazatelj stanja i prilika, ne samo u Žepču, nego i mnogo šire.

¹ Prethodno objelodanjene knjige su: *Pregled pučanstva Bosne i Hercegovine između 1879. i 1995. (s detaljnim pregledom pučanstva žepačkog kraja)*, Zagreb 1996; *Hrvati katolici u Bosni i Hercegovini između 1463. i 1995. godine prema crkvenim dokumentima*, Zagreb 1998., 919. str.; *Kronologija važnijih događaja žepačkog kraja i bliže okolice 1458. - 1998. u povodu 540 obljetnice prvog pisanog spomena Žepča*, Zagreb 1999.

Tako iz *Ljetopisa* saznajemo kako je pravoslavni episkop Kosanović uzvitlao političku prašinu 1883. godine kada je kod jednoga pravoslavnog učenika u Žepču pronašao primjerak katoličke knjige *Isus, prijatelj malenih* (59-61).

Posebice su zanimljivi dopisi iz 1885. i 1886. godine glede gradnje crkve u Žepču, koji svjedoče o onodobnim odnosima muslimana prema katolicima kao i odnosu austrougarskih vlasti prema muslimanima i katolicima: "Mjesto za crkvu jest vrlo teško dobiti jerbo vlada svjetovnja Muhamedance drži na ruci i njih višom stranom u svaćem pita, a ovi su to jest Muhamedanci jako fanatični, te što god je za drugu vjeru koristno i dobro to oni preziru i uništuju"(68). Glede lokacije za crkvu župnika je posjetio i "Poglavar zemlje gospodin baron Affel" uvjeravajući župnika da ne istrajava na lokaciji protiv koje je 50 muhamedanaca dalo tužbu, međutim, uvjeravanja nisu slomila hrabrog župnika koji je odgovorio državnom Poglavaru "da se ne pristoji na kakvu god mjestu crkvu podignuti"(74). U župnoj spomenici, zabilježeno je između ostaloga, kako je nadvojvoda Albrecht, 29. svibnja 1886. godine, prolazeći vlakom pokraj Žepča, bio pozdravljen od mjesnih i crkvenih vlasti te kako "Nj. carska visost ponajviše se je razgovarao s Muhamendancima i pitao ih - Imate li lijepu i veliku džamiju? - na što su mu neki odgovorili: Imamo, a katoličke svećenike niti koga katolika, nije zapitao ništa o crkvi - imadu li ili ne imadu"(77). O političkim prilikama 1918. govori opširno pismo župnika Danijela Duića (203-204). Iz Sarajeva je 4. ožujka 1921. u župu stigao poziv koji su potpisale 14 katoličkih udruga, na prosvjed radi nepoštivanja katoličkih svetinja sa strane države, u kojem se između ostaloga kaže: "Liberalni predstavnici beogradske vlade idu i dalje putem uništenja katolicizma u državi. Nije im dosta, da školu učine rasadištem bezvjerja, nego hoće, da katoličku Crkvu okuju u teške verige ropstva. ..." (231-233). Glede te problematike odaslao je Katolički episkopat 29. travnja 1922. godine predstavku kralju i vladi (242-243). U pismohrani župe sačuvana je i okružnica nadbiskupa Šarića iz koje saznajemo da će na zahtjev državnih vlasti i muslimanski vjerski uredi početi voditi matične knjige. "Gosp. Reis-el-ulema obratio se na Ordinarijat s molbom da bi se katoličkom svećenstvu preporučilo jednom okružnicom, da imamima, koji se nalaze na njegovom župskom teritoriju, budu kod toga na ruku uputom i savjetom, osobito u počecima". Okružnicu nadbiskup završava ovim riječima: "Stvar je već radi toga simpatična, što pokazuje povjerenje i visoku ideju, koju muslimanski vjerski krugovi imaju o katoličkom kleru, a i u nacionalnom pogledu nije bez značenja, jer se radi o tome, hoće li muslimanski vjerski uredi početi voditi knjige latinicom ili ćirilicom"(285). Posebice je zanimljiva tužba Ministarstva pravde iz Beograda upućena Nadbiskupskom Ordinarijatu Vrhbosanskom protiv žepačkog župnika Dane Pušića. Župnik je optužen zbog hrvatovanja, tj. nacionalizma, ali župnik Pušić u svom odgovoru pobija laži i netočnosti u tužbi. Župnik je oštar u svojem odgovoru te piše: "Ono dalje, što se navo-

di u tužbi jest bez glave i repa. Onako glupo može tužiti samo jedan Sr-bijanac, koji sam nema ni drama poštenja”. Zatim spominje kako kotar-ski načelnik progona katolike, kako je pozivao na odgovornost sve one “koji su istakli hrvatske zastave prigodom dočeka preuzv. g. Nadbisku-pa”(373-375). Sačuvana je u pismohrani i Potvrda “Za druga Rimok. župni ured Žepče - Kojom se potvrđuje, da smo od Vas uzeli u zajam 25.914 komada cigle, koju ćemo količinu cigle povratiti, čim budemo imali pečene cigle u našoj ciglani”(452). Ta opeka bila je pripremljena za gradnju nove crkve, a posuđena je za izgradnju Zadrugnog doma. U knji-zi nisam nigdje pronašao da je ta opeka vraćena, štoviše, koliko sam sa-znao predmet je završio na sudu i tamo se godinama potezao te je o to-me nastala tolika dokumentacija da je Marić odlučio da je zbog preopšir-nosti ne uvrštava u knjigu. Iz *Ljetopisa* saznajemo da je Okružna agrarna komisija u Sarajevu donijela 1949. godine odluku da se milosrdnim ses-trama sv. Vinka Paulskog na području cijele NR BiH oduzme sve zemlji-šte i zgrade te da se bez naknade “ekspropiše njihov cjelokupni živi i mrtvi kapital” osim groblja i crkve (453-454). To je pogodilo također i sestre u Žepču. Policija iz Žepča službeno je 29. studenoga 1972. izvije-stila Župni ured da su “‘Glas Koncila’ broj 21 od 22. 10. 1972. na osno-vu rješenja Okružnog suda u Zagrebu br. Kr. 33/72-5 uništili komisij-ski”, tj. uništeno je 150 primjeraka tih novina (459). U knjizi se nalaze prijepisi dokumenata (a često i faksimili) crkvenih, državnih, kulturnih i vjerskih udruga, tj. okružnice, pozivi, dopisi, proglosti, naredbe i sl. iz koj-ih se iščitavaju onodobne političke, vjerske, kulturne pa i gospodarske prilike. Nalazimo tamo i biografske podatke o strijeljanom svećeniku Ivanu Čondriću 24. veljače 1946., o broju krizmanika, prvopričesnika pa i duhovitim stihovima i zgodama, kao:

“Fra Ilija jaše konja vranca, a naš Floro nema ni magarca; Sađa Floro voza Žepčom ‘fiću’, a Ilija osta na konjiću”(516-518). Florijan Čulinović je bio žepački župnik od 1945. do 1982. Župa je bila velika te je obila-zak vjernika u Golubinji i Brezovom Polju pješice oduzimao župniku do-sta vremena. Stoga su žene pokrenule akciju da se župniku kupi auto, tzv. fičo. Župniku u Osovi, fra Iliji Piplici, župljani su kupili konja, vje-rojatno i zbog konfiguracije terena jer na konju je mogao stići kamo s au-tomobilom nije mogao. Tako su nastali spomenuti stihovi. Župnik Floro je 21. studenoga 1954. posjetio tamošnju gimnaziju glede prijetnji učeni-cima koji pohađaju vjeronauk u crkvi. O tome što su mu u razgovoru ka-zali profesori u školi ostavio je zabilješku “... Istina, mi imamo program, da što manje djece dolazi u crkvu i na vjeronauk i nastojat ćemo svim sredstvima u granicama zakona, da što manje djece dolazi u crkvu i na vjeronauk, jer naša nauka i nauka vjere ne slažu se, pa u dječjim glavama nastaje zbrka. Zakazali su mi borbu i garantovali, da će dogodine manje djece dolaziti u crkvu i na vjeronauk. Borbu sam primio, ali samo u gra-nicama zakonitosti, jer kad svećenik mora obdržavati zakone moraju i oni. Po zakonu niti smijem ja prijetiti, niti oni. Nek oni propovijedaju

svuju nauku, a mi ćemo svećenici vjeronauk”(458). Floro je za svoga župnikovanja u Žepču krstio 5.400 osoba, vjenčao 1.962 para i crkveno otpremio 991 preminuloga.

U trećem dijelu knjige predstavljena su naseljena mjesta u župi s iscrpnim statističkim demografskim podacima s posebnim osvrtom na vjerski i narodnosni sastav te popisima žrtava u II. svjetskom ratu kao i ratu 1991. - 1994. Marić se također osvrće na stare matične knjige iz 1750., prikazuje djelovanje sestara milosrdnica sv. Vinka, donosi portrete živućih svećenika rodom iz župe i na kraju pruža statistički pregled vjenčanih, krštenih, umrlih i prirodni prirast od 1879. do 1999. Izuzimajući godine Prvog svjetskog rata te 1993. godinu, kada je u župi kršteno 69, a umrlo 104 osoba, župa je iz godine u godinu imala znatno više krštenih nego umrlih.

Knjiga je napisana znanstvenom metodologijom (s više od 900 napomena), sadrži oko 350 ilustracija, 50 faksimila i više zemljovida. Na kraju se nalazi bibliografija (vrela i literatura). Objelodanjeni dokumenti su vrelo za nova višestruka istraživanja. Ljetopis svojim značenjem nadraستا okvire žepačke župe i postat će nezaobilaznim vrelom u budućim istraživanjima hrvatske narodne i crkvene prošlosti u Bosni i Hercegovini. Knjiga bi mogla postati uzor za pisanje ljetopisa drugim župama. Bilo bi dobro kada bi se i aktualni političari u Bosni i Hercegovini, posebice međunarodni upravitelji, upoznali barem s nekim dijelovima knjige da bi bolje razumjeli bosanskohercegovačke vjetrometine i povijesne nanose koji su utjecali na sudbinu Hrvata u Bosni i Hercegovini.

Marko Babić

Vladimir KALŠAN, *Građansko društvo u Međimurju*, Vlastita naklada, Čakovec 2000., 170 str.

Knjiga *Građansko društvo u Međimurju*, prof. Vladimira Kalšana, obuhvaća razdoblje od 1848. do 1945. godine, dakle gotovo jedno stoljeće međimurske povijesti. Gradivo koje autor obrađuje podijeljeno je u dva poglavlja: I. *Političko stanje* i II. *Gospodarski razvoj*. Uz *Predgovor* i *Pogovor*, preglednost djela nadopunjavaju *Kazalo osoba* i *Kazalo geografskih pojmova*, a obilje ilustracija vizualno dočarava tekstualni prikaz.

Prvo poglavlje, *Političko stanje*, obuhvaća sedam tematskih cjelina: *Međimurje 1848. godine*, *Hrvatska administracija u Međimurju*, *Međimurje su ponovno dobili Mađari*, *Buđenje hrvatske nacionalne svijesti*, *Priključenje Matici zemlji 1918. godine*, *Politički život te Međimurje u II. svjetskom ratu*.